

LAJOS THAISZ / ЛАЙОШ ТАЙС

(1867–1937)

Угорський вчений-ботанік. Навчався у Будапештському університеті й одночасно розпочав наукові дослідження рослинного покриву тогочасних угорських адміністративних областей Обой-Торна, Чонад, Чонград (сучасна Угорщина), пізніше – регіонів Кошице (Словаччина), Трансільванії (Румунія), Берг (Україна та Угорщина), а також Австрії та Швейцарії.

З 1888 р. Л. Тайс працював стажером в Угорському Королівському Інституті контролю насіння у Будапешті, згодом обіймав посаду асистента та ад'юнкта. В 1907 р. переїхав до Кошице, де очолив регіональне відділення згаданої установи, суттєво реорганізувавши її роботу: створив багату колекцію насіння сільськогосподарських рослин, гербарій, заснував бібліотеку, розпочав планомірні агробіологічні та ботанічні дослідження в регіоні. В 1910 р. Л. Тайс повернувся до Будапешта, де був призначений керівником управління менеджменту лук Міністерства землеробства Австро-Угорщини, з 1922 р. – радником Міністерства, а з 1927 р. – генеральним директором з наукових досліджень.

Виконуючи адміністративно-управлінські обов'язки, Л. Тайс зосередив увагу на агробіологічних аспектах вивчення рослинного покриву. Найбільш ґрунтовною і знаною є його праця про видовий склад, біологічні особливості та менеджмент лук Угорщини (1927), основна тема якої – комплексне раціональне використання та відновлення лук на основі застосування травосумішей, що складаються з аборигенних видів трав'яних рослин. Л. Тайс вивчав флору окремих регіонів країни, систематику видів родин *Poaceae*, *Juncaceae*, *Cyperaceae*, *Typhaceae*, *Sparganiaceae*. За сприянням та консультацією д-ра А. Дегена підготував "Exsiccatae" досліджуваних таксонів. Зібрав понад 9 тис. гербарних аркушів, більша частина яких зберігається у Гербарії Угорського національного природознавчого музею (ВР), частина – в Аграрному університеті м. Нітра та в Ботанічному саду Університету ім. П.Й. Шафарика м. Кошице (Словаччина). Вчений опублікував понад 50 наукових праць.

Безпосередньо флорі Закарпаття вчений присвятив три праці. Перша з них "Adatok Beregvármegye flórájához. I közlemény" (1911) – повідомлення про флористичні знахідки в регіоні сучасного Берегівського р-ну Закарпатської обл., зібрані протягом 1907–1909 рр. під час експедицій у долину р. Латориця та у північно-східну частину регіону Берг. Автор склав список з 688 видів

судинних рослин. Особливу цінність представляє інформація про рослини, зібрані дослідником на території унікального водно-болотного комплексу "Чорний Мочар", який вже на той час внаслідок здійснених осушувально-меліоративних робіт знаходився у деградованому стані. Це види, поширені на західній межі ареалу: *Bunias orientalis* L., *Oenanthe banatica* Heuff., *Knautia dipsacifolia* Kreutzer subsp. *pocutica* (Szabó) Ehrend. (*Knautia pocutica* Szabó), *Echinops exaltatus* Schrad. (*Echinops commutatus* Juratzka) та ін. Окрему увагу дослідник звернув на види рідкісних рослин (*Calla palustris* L., *Malaxis monophylla* (L.) Sw., *Archangelica officinalis* Hoffm. (*Angelica archangelica* L.), *Lysimachia nemorum* L., *Securigera elegans* (Pancic) Lassen (*Coronilla latifolia* (Hazsl.) Jáv.), *Jasione montana* L.) та занесених (*Elsholtzia ciliata* (Thunb.) Hyl. (*Elsholtzia patrini* Thunb.), *Solidago canadensis* L., *Galinsoga parviflora* Cav., *Rudbeckia hirta* L. та ін.). Вчений чітко підмічав у природі відмінності рослин, зокрема описав *Gentiana asclepiadea* L. f. *comosa* Thaisz та *Campanula cervicaria* L. var. *capitata* Schur f. *alpigena* Thaisz, що зростають у гірській частині регіону, а також *Festuca wagneri* Degen, Thaisz et Flatt.

У інших двох працях "*Syringa Josikaea* Jacq. fil. mint növénygeográfiai útmutató" (1909) та "*Syringa Josikaea* Jacq. fil. újabb termöhelyei" (1912) подано детальну інформацію про природне зростання бузку угорського на території Закарпаття, його приуроченість до верхів'їв річок Латориця й Уж (відповідно сучасні Великоберезнянський та Воловецький р-ни) та виявлений ним локалітет на північно-східному мегасхилі Карпат у верхів'ї р. Дністер (сучасна Львівська обл.). Автор відзначав популярність в краї бузку, який і нині культивується місцевим населенням у гірській частині Карпат.

Ім'я вченого увіковічене у назвах описаних на його честь таксонів: *Centaurea thaiszii* J. Wagner, *Sorbus aria* L. subsp. *cretica* f. *thaiszii* (Soó) Kárpáti (*S. thaiszii* (Soó) Kárpáti), *Mentha excedentiformis* Trautmann subsp. *thaiszii* Trautmann (nom. nudum) та у найменуванні міжнародного ботанічного часопису "Thaiszia", видавцем якого є Ботанічний сад Університету ім. П.Й. Шафарика у м. Кошице.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Мигаль А.В., Шевера М.В. Лайош Тайс – дослідник флори Закарпаття. В кн.: "Два сторіччя дослідження рослинного покриву Карпат": міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народж. А. Маргіттая (Мукачєво, Берегово, 16–19.09.2010), Ужгород, 2010, с. 131–133.
- Mikolás V. Lajos Thaisz – The founder of scientific botany in Košice. *Thaiszia*, 1991, 1: 3–16.
- Nagy W.Á. Thaisz Lajos (1867–1937). In: "Magyar agrártörténeti életrajzok". Eds L. Für, J. Pintér, Budapest: Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 1989, pp. 419–421.

А.В. МИГАЛЬ